

Եկեղեցածին Տաղանդը

ԴՈԿՏ. ԳԷՈՐԳ ԽՐԼՈՐԵԱՆ

Լուսինէ Զաքարեանի մահը ես ապրեցի շուրջ 30 տարուայ ընկերութեան տարածութեան մէջ: Նրա կորուստը տեսայ հայ հողագործի ու խաշնարածի, հայ բանուորի ու գիտնականի, հայ հոգեւորականի ու աշխարհիկ մարդու, եկեղեցու խորանից մինչեւ հայ մագաղաթները եւ Հայաստանի ամենախուլ անկիւնից մինչեւ անծայրածիր տիեզերքը ձգուող շառաւիղի մէջ:

Այդ բարի, համեստ, թախծոտ, նրբակերտ ու քաղաքական պայքարից հեռու կանգնած աստղին ես հանդիպեցի գաղափարական թէ՛ պայքարի բովում, երբ, անգիտակցաբար, նա որոշիչ դերակատարներէից մէկն էր դառնում մշակութային այն երկրաշարժին, որ նախորդեց Շղեռնի 50ամեակի տօնակատարութիւնը պատօնականացնելու համար մղուող ժողովրդական պայքարին:

60ական թուականների սկիզբն էր: Խրուչչովեան դարաշրջանի ծաղկուն տարիները: Կեանքն ընթանում էր իր սովորական հասարակականութեամբ: Մի կողմից նկատելի էր խրուչովեան ձիւնահալը եւ միւս կողմից՝ գաղափարական պայքարի սրուածութիւնը: Ժամանակաշրջանում տիրող գլխաւոր սկզբունքը՝ խաղաղ գոյակցութեան վարդապետութիւնը, ելնում էր այն տեսակէտից, որ պատերազմի վտանգի, ռազմական առճակատման բացակայութեան պայմաններում սրում է գաղափարախօսական պայքարը: Այդ հողի վրայ պոլշեւիկեան կուսակցութիւնը շեշտում էր անաստուածութեան քարոզչութեան նշանակութիւնը: Անաստուածութիւնը որպէս կրթական ծրագրի պարտադիր բաղադրամաս սկսեց դասաւանդուել դպրոցներում, համալսարաններում: Ուժեղացաւ գաղափարական պայքարը հաւատացեալների եւ եկեղեցի յաճախողների դէմ:

Այդ օրերին, երիտասարդութեան, յատկապէս ուսանողութեան հոսքը դէպի եկեղեցի, մանաւանդ էջմիածնի Մայր Տաճարը, այնքան ուժեղացաւ,

որ սկսեց մտահոգել հանրապետութեան կուսակցական ղեկավարութեանը: Յանձնաժողովներ կազմուեցին, որպէսզի ուսումնասիրուէի այդ «անակնկալ» երեւոյթի պատճառները: Անցկացուեցին կուսակցական խիստ ժողովներ: Պատժուեցին գաղափարական ճակատի որոշ աշխատողներ:

Շրջագայութեան մէջ մտան այդ երեւոյթը բացատրող երեք հիմնական տեսակէտներ: Մի խումբ ղեկավարներ այն բացատրեցին անցեալում թոյլ տրուած սխալներով: Ուրիշներ պատճառը որոնեցին խրուչովեան ձիւնահալի մէջ: Իսկ երիտասարդութիւնը ընդգծեց, որ ինքը էջմիածին է գնում ըմբռնանելու համար հոգեպարար հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը, որը սկսել էր կատարուել մասնագէտ երգիչների մասնակցութեամբ, մանաւանդ երաժշտանոցի ուսանողների, եւ բարձր վարպետութեամբ: Այդ կատարողների շարքում էր մասնաւոր շնչառում՝ Նր. Գրիգորիանի: Բոլորս ախալցխացի մի աղջկայ անունը՝ Սվետլանա Զաքարեանի անունը:

Կուսակցական ղեկավարութեան բոլոր ջանքերը՝ երգիչներին արգիլելու ուղղութեամբ, ապարդիւն մնացին: Սպառնացին ուսանողներին զրկել թոշակից եւ նոյնիսկ հեռացնել երաժշտանոցից:

Սոյն շարժումը նոր իմաստ եւ ուժ տուեց այն պայքարին, որ հայ երաժշտասէր հասարակութիւնը մղում էր հայ հոգեւոր երաժշտութեան քաղաքացիական իրաւունք տալու համար: Նա, արդարացիօրէն, հարցնում էր, թէ ինչո՞ւ թոյլատրելի է հրապարակով երգել եւրոպացի տարբեր հեղինակների Ավէ Մարիաները, իսկ Սուրբ Սուրբը արգիլել արտասեղեցական կատարումների համար: Ժողովուրդը պահանջում էր, որ հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը անբաժանելի մասը դառնայ հայ կատարողական արուեստի եւ հայֆիլհարմոնիայի

երգացանկի:

Յաղթեց նոր մտածողութիւնը, երիտասարդութիւնը: Շահեց հայ երաժշտական արուեստը: Այդ պայքարի բովում հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը գտաւ իր լաւագոյն կատարողին, իր դրօշակակիրին՝ Լուսինէ Զաքարեանին: 30 տարի շարունակ նա հայ հոգեւոր երգը եւ դրա միջոցով հայ հաւատքն ու եկեղեցական պատգամը տարածեց աշխարհասփիւռ հայութեան եւ ողջ մարդկութեան մէջ:

Իր սիրոյ կուռքին անսահմանօրէն նուիրուած հմուտ գիտնական Սորէն Պալեանը, քաջ գիտակցելով իր կեանքի ընկերոջ պատմական առաքելութեան ազգային եւ գեղագիտական խորքը, ինքնազոհաբար իրեն վերածեց այնպիսի մի պատուանդանի, որի վրայ բարձրացաւ Լուսինէի անմահ կերպարը:

Երկու անուանափոխութիւն գրանցուեց: Սվետլանա Զաքարեանը վերանուանուեց ու դարձաւ Լուսինէ Զաքարեան (սվետ բառը ռուսերէն նշանակում է լոյս): Հայ եկեղեցական երաժշտական գոհարներն սկսեցին համերգային ծրագրերում ժողովրդին մատուցուել «կրօնագերծուած» խորագրով՝ որպէս հայ միջնադարեան երաժշտութիւն:

Այդ օրերին էր, որ ես ծանօթացայ Կամիտասի անուան երաժշտանոցի սան Լուսինէ Զաքարեանին: Նրա դէմքը անմիջապէս ինձ յիշեցրեց Պետրոս Դուրեանի «Նէ» բանաստեղծութեան կերպարին.

Թէ կոյսն չըլլար

Սիրում ու անքիծ,

ԶԱՍՏՈՒԱԾՈՒ ԱՅՈՒՆ ԵՐԿՈՒՅՑ

Մարդն ո՞ր կը կարդար:

Յաճախակի անհատական շփումները մեզ համոզեցին, որ Լուսինէն ծնուած է շարականներ ու տաղեր մեկնաբանելու համար, եւ որ այդ հոգեւոր երգերի իմաստը, նրանց ձայնանիշները փորագրուած են նրա հոգու խորքում եւ այնտեղից է բխում այն անմահական երաժշտութիւնը, որը մի քանի վարկեանում աղօթատեղի էր դարձնում տուեալ վայրը: Լուսինէի ներաշխարհը ինքը մի շարական էր: Նրա կեանքն

էլ մի պատարագ դարձաւ հայ եկեղեցուն եւ ազգին համար:

Լուսինէն յաճախ էր իր ընկերների օճախները, այդ թուում նաեւ մեր տունը, վերածում էր խորանի ու ողջ ընկերներին բաժնեկից դարձնում հայ աւանդական սրբութիւնների ու գեղագիտական արեւցումի: Տնային ջերմ ու անմիջական միջավայրում մենք աւելի խորութեամբ ու զգացումով էինք ընկալում նրա մեկնաբանութիւնները, քան երբ նրան ունենում էինք համերգային դահլիճներում եւ մարդաշատ եկեղեցիներում: Նախընտրում էինք սենեակը լուսաւորել մոմերով: Մոմերի լոյսը ինքնատիպ երանգ էր տալիս Լուսինէի դէմքի միմիկային: Նրա ձայնը ստանհում էր իւրայտուկ խորհրդաւորութիւն, ինքնաբուխ մի ուժ, որը մեր հոգիները վեհացնելով մօտեցնում էր Բարձրեալին: Մաքրուում էր մեր ներաշխարհը եւ հարստանում մեր իմացութիւնը: Այդ երգերը դառնում էին մեր հոգու սաղմոսարաններն ու թարգմանիչները: Նրանցով, հայ հոգեւոր երգով, զարդարուած յաղթանակի կամարով Լուսինէն մուտք գործեց միջազգային երաժշտական յայտագիր:

Լուսինէն, Սորէնը եւ ես յաճախ էինք երեքով շրջում Հայաստանի շրջանները՝ ժողովրդին լուսաւորելու ու նրանից սովորելու համար: Երբեմն գիշերում էինք սարերի գլխին՝ խաշնարածների վրաններում: Լուսինէն երգում էր, Սորէնը բացատրում էր երգարուեստը, իսկ ես՝ դասախօսում էի հայագիտական ու հոգեբանական նիւթերի շուրջ: Գիւղացին ու խաշնարածն իրեն չոյուած էր ~~գտնում~~ որ ~~Լուսինէն~~ տաքաբուլութեամբ մի երգչուհի իրեն այցի է եկել: Սորէնը բացատրում էր, որ Մեծն Կոմիտասը իր երգերը ժողովրդից է վերցրել, որ նա գիւղ առ գիւղ ման է եկել ու հաւաքել է հայ ժողովրդական երգը: Այդպիսի պահերից մէկում, տարեց մի կին քթի տակ սկսեց մրթմրթալ մի մեղեդի: Սորէնը

անմիջապէս վեր ցատկեց եւ ուրախութեամբ փղաւեց.

- Քոյրիկ, այդ երգն աւելի բարձրաձայն երգիր:

Կինը զարմացաւ: Ամաչեց: Ստիպեց մի քանի անգամ խնդրել: Վերջապէս երգեց: Երբ նա աւարտեց, խորէնը սկսեց երգել: Նկատելի էր այդ երկու մեղեդիների ընդհանրութիւնը: Այդ օրինակի հիման վրայ խորէնը խաշնարածներին հասկանալի դարձրեց, թէ ինչպէս Կոմիտասը ժողովրդի կատարմամբ լսած երգից կարողացել է դուրս բերել զուտ հայկականը, հայկական կորիզը ու այն մշակել: Այդ բացատրութիւնից յետոյ Լուսինէի կատարումները դառնում էին աւելի մատչելի ու հասկանալի:

Այնպէս, ինչպէս հայոց եկեղեցին

ծննդավայրն է հայու հոգու, այնպէս էլ Լուսինէ Ջաքարեանի երաժշտական տաղանդը ծնունդն է հայ հոգեւոր կեանքի, հայ հոգեւոր երգարուեստի: Եկեղեցում ծնուած տաղանդը հրապարակ իջաւ ժողովրդապահանջով եւ ժողովրդական ոգով: Աստուածային օրհնութեամբ եւ ժողովրդական թիկունքով Լուսինէ Ջաքարեանը մի անգամից հասաւ համաշխարհային համբաւի, թէեւ օրուայ տէրերը նրան շնորհեցին իր արժանիքի նուազագոյնը: Այդպէս վարուեցին Պարոյր Սեւակի, Յովհաննէս Շիրազի եւ Մինաս Աւետիսեանի հետ: Այդ չորսի ընդհանրութիւնը շատ աւելի խորն ու արմատական է: